

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ภาพพจน์ในวรรณคดีไทยที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้า
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาวรรณคดีที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 1-3 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น รวมทั้งสิ้น 8 เรื่อง แบ่งเป็น

1.1 วรรณคดีประเภทร้อยแก้ว ได้แก่

- 1.1.1 ราชาธิราช ตอนพลายประกายมาศ
- 1.1.2 สามก๊ก ตอนจุดง่ามที่พริบอาเตา

1.2 วรรณคดีประเภทร้อยกรอง ได้แก่

- 1.2.1 รามเกียรติ์ ตอนศึกไมยราพ
- 1.2.2 พระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีพบศรีสุวรรณกับสินสมุทร
- 1.2.3 พระร่วง
- 1.2.4 กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวานและว่าด้วยงานนักษัตรฤกษ์
- 1.2.5 ชุนชางชุนแฉน ตอนพลายแก้วแต่งงานกับนางพิม
- 1.2.6 โคลงโลกนิติ

2. ศึกษาคุณค่าและรวบรวมความรู้เกี่ยวกับภาพพจน์จากหนังสือ วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของไทยและต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้าง ประเด็นการวิเคราะห์ภาพพจน์ในวรรณคดีไทย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ผู้วิจัยศึกษาคุณค่าและรวบรวมความรู้เกี่ยวกับภาพพจน์จากหนังสือ วารสารต่าง ๆ แล้วนำมาสร้างประเด็นการวิเคราะห์ภาพพจน์ในวรรณคดีไทยที่ปรากฏ ในหนังสือเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

2. ผู้วิจัยนำประเด็นการวิเคราะห์ภาพพจน์ในวรรณคดีไทยที่สร้างขึ้นไปให้ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบแก้ไข วิจัยและเสนอแนะทั้งด้านความหมายของ ภาพพจน์ ความเหมาะสม ถูกต้อง และครอบคลุมเนื้อหา เมื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข แล้วจะได้ประเด็นการวิเคราะห์ภาพพจน์ในวรรณคดีไทย รวมทั้งสิ้น 17 ประเด็น

ประเด็นการวิเคราะห์ภาพพจน์ในวรรณคดีไทยมีดังนี้

1. ภาพพจน์แบบอุปมา หรือเปรียบเทียบ หรืออุปมาอุปไมย ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Simile ในการวิจัยนี้ใช้คำว่า ภาพพจน์แบบอุปมา เป็นการเปรียบเทียบ ว่าสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง อาจนำสิ่งที่เคยรู้จักมาแล้วมาใช้เป็นสื่อเชื่อมโยงความคิดของผู้อ่านให้ตีภาพพจน์ยิ่งขึ้น โดยมีคำเชื่อมที่แสดงการเปรียบเทียบระบุไว้ชัดเจน ได้แก่ เหมือน คู่ ปาน ประหนึ่ง ราวกับ เปรียบ เพียง เสมอ เสมือน ตัวอย่างเช่น

ตาเหมือนตามฤคมาศ พิศคือพระลอราช

ประจักษ์แก้วเกาทัณฑ์ โกงนา (ลิลิตพระลอ: 6)

2. ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ หรือการเปรียบเทียบ หรือการเปรียบเทียบโดยนัย หรือนามนัยยะ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Metaphor ในการวิจัยนี้เรียกว่า ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ เป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งโดยนัยไม่มีคำที่แสดงการเปรียบเทียบปรากฏอยู่ เช่น "ไถ่คอยฝันฉาย ระบายคืนเดินตำเนินหงส์ยกยาง" ในที่นี้เปรียบเทียบ การเดินของไถ่กับดีสาหงส์ แต่เปรียบเทียบทันทีว่าตำเนินหงส์ ไม่มีคำเชื่อมโยง นอกจากนั้นการเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์อาจจะมีคำว่า เป็น คือ ประกอบด้วยก็ได้

เช่น "ชีวิตเป็นกีฬา เกิดมาเพื่อแข่งขัน" เป็นการเปรียบเทียบระหว่างชีวิตกับกีฬา

3. ภาพพจน์แบบปฏิรูปพจน์ หรือโวหารเลียนแบบ หรือการสาธก หรือการกล่าวเท่าความภาษาอังกฤษใช้ Allusion ในการวิจัยนี้เรียกว่าภาพพจน์แบบปฏิรูปพจน์ เป็นการเปรียบเทียบโดยนำเอาบุคคล เหตุการณ์ สถานที่สำคัญซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้วมาอ้างอิง หรือประกอบข้อความที่ต้องการจะกล่าวเพื่อให้เข้าใจได้รวดเร็ว และลึกซึ้งยิ่งขึ้น เช่นตอนที่พระอภัยมณีรูปร่างนางสุวรรณมาลีมีคิ้วหมั้นแล้วก็ยังคิดจะชิง โดยยกเรื่องอิเหนามาเปรียบเทียบ

จะเล่าโลมโฉมยงไปปลงจิต แม่นสมคิดก็จจะหาสุตาหนี
เหมือนอิเหนาเผาเมืองเรื่องยังมี เรายังดีกว่าอิเหนาเป็นเท่าไร

(พระอภัยมณี: 196)

4. ภาพพจน์แบบอุทาหรณ์ หรือเรื่องเทียบ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Analogy การวิจัยนี้ใช้คำว่าภาพพจน์แบบอุทาหรณ์ เป็นการเปรียบเทียบเรื่องราว หรือเหตุการณ์ ความคิดที่มีลักษณะคล้ายกัน โดยการยกข้อความหรือเรื่องราวที่เชื่อว่าง่ายแก่การเข้าใจมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้เขียนต้องการอธิบายเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น บางครั้งอาจใช้สำนวน คำพังเพย เช่น

สกุณียังรู้มีรังนอน	พิชากรยอมอาศัยพนาวัน
ศิขรียังรู้มีคูหา	กินรายังรู้ชมสระสวรรค์
โบกษรณียังมีสัจบรรณ	ยอมกระสันสวयงามตามประยูร
แม่นนารีมีคูภีรมย์รัก	จะสมศักดิ์สมสุขมีรัฐสุยู
อันสตรีอยู่เคียงเปลี่ยวอาศูร	หรือจะพูนยศเพียงวิญญูเอย

(ประชุมเพลงยาว: 288)

5. ภาพพจน์แบบปรพักษ์ หรือปฏิพจน์ หรือปฏินัย ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Antithesis ในการวิจัยนี้ใช้ภาพพจน์แบบปรพักษ์ เป็นวิธีนำสิ่งที่ขัดแย้งกันมาพูดคู่กันเพื่อย้ำความขัดแย้งกันของความคิด วัตถุ หรือบุคคล โดยการเรียบเรียงคำหรือข้อความให้อยู่ในแบบเดียวกัน เช่น รวมกันเราอยู่ แยกกันเรากาย พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง

6. ภาพพจน์แบบอวักพากย์ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Synesthesia ในการวิจัยนี้ใช้ภาพพจน์แบบอวักพากย์ เป็นการใช้คำเรียกผลของสัมผัสที่ผิดไปจากการใช้คำตามธรรมดา เช่น ตามปกติเราใช้คำว่า "รส" แทนผลของการสัมผัสด้วยลิ้น "กลิ่น" แทนสัมผัสด้วยจมูก "เสียง" แทนผลสัมผัสที่เกิดจากหู การใช้ภาพพจน์นี้จะใช้คำที่ต่างไปจากสัมผัสตามปกติ เช่น

ลายสือขวัญอันหลังไหลหอม ย่อมเป็นภาพยักลอนอันเฝิดฉาย
พร้อมคคิธรรมลิกซึ่งคมคาย ซอนไว้ประเสริฐสวยด้วยอารมณ์

(กวีนิพนธ์: 100)

กลิ่นหอมเป็นสัมผัสที่เกิดจากจมูกแต่ในที่นี้นำมาใช้กับหนังสือ ให้ความหมายว่าเป็นความไพเราะ ความประทับใจในความงามของตัวหนังสือ

7. ภาพพจน์แบบสัญลักษณ์ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Symbol ในการวิจัยนี้เรียกว่าสัญลักษณ์ เป็นการกล่าวถึงสิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่งซึ่งมีความสัมพันธ์กันคืออาจจะมีส่วนเหมือนกันในรูปทรงหรือคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง นิยมใช้รูปธรรมแทนนามธรรม เช่น ดอกไม้เป็นสัญลักษณ์ของสตรี ส่วนที่มีคุณสมบัติเด่นตรงกันคือ ความงาม ความอ่อนหวาน ความบอบบาง

8. ภาพพจน์แบบนามนัย หรือปรนมนัย หรือการแทนคำ หรืออชิตนามนัย ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Metonymy ในการวิจัยนี้เรียกว่าภาพพจน์แบบนามนัย เป็นการใช้คำหนึ่งแทนอีกคำหนึ่งซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด ได้แก่

8.1 เอยชื่อคนแต่หมายถึงผลงานหรือผลของการกระทำ เช่น "ฉันรู้จักเจ้าฟ้ากุ้งมากกว่าอังคาร กัลยาณพงศ์ ทั้ง ๆ ที่ฉันเป็นคนร่วมสมัยเดียวกับอังคาร" ในที่นี้หมายถึงรู้จักกวีนิพนธ์ของเจ้าฟ้ากุ้งมากกว่ากวีนิพนธ์ของ อังคาร กัลยาณพงศ์

8.2 เอยชื่อสถานที่แต่หมายถึงคนที่อยู่ที่นั่น เช่น "ไม่มีข่าวจากชอยสวนพลู" ชอยสวนพลู หมายถึง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

8.3 ใช้คำซึ่งโดยปกติมีความหมายอย่างหนึ่งให้มีความหมายเป็นอย่างหนึ่ง เช่น ปากกาคมกว่าดาบ ปากกาหมายถึงนักเขียน ดาบหมายถึงนักรวบรวมความแล้วหมายถึงนักเขียนมีอำนาจมากกว่านักรบ

8.4 ใช้เรียกขานบุคคลโดยใช้ความหมายกว้าง ๆ รวมเป็นสัญลักษณ์แทนบุคคลนั้น ได้แก่เรียกกษัตริย์ว่า เจ้าช้าง พระปิ่นโลก

9. ภาพพจน์แบบสมพจน์ย์ หรืออนุนามนัย ภาษาอังกฤษใช้ Synecdoche ในการวิจัยนี้ใช้ภาพพจน์แบบสมพจน์ย์ เป็นการใช้ส่วนย่อยของบุคคลหรือวัตถุแทนส่วนใหญ่หรือแทนความหมายทั้งหมด เช่น "กาลเวลาคว่าทุกสิ่งไปจากฉันทิ้งไว้แต่ความทรงจำและรอยยิ้มที่ชอบตา" รอยยิ้มที่ชอบตาเป็นเพียงส่วนเดียวของร่างกายที่แสดง ความชรา ในที่นี้หมายความถึง ความแก่ชรา หรือความร่วงโรยของสังขาร ซึ่งเป็นร่างกายทั้งร่าง

10. ภาพพจน์แบบบุคลาธิษฐาน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Personification ในการวิจัยนี้ เรียกว่าภาพพจน์แบบบุคลาธิษฐาน เป็นการสมมุติสิ่งมีชีวิต เช่น สัตว์ และสิ่งไม่มีชีวิต เช่น สิ่งของ สถานที่ สิ่งที่เป็นนามธรรม ให้มีความรู้สึกนึกคิด และแสดงกิริยาอาการได้เหมือนคน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

10.1 บุคลาธิษฐานแบบที่กวีเอาอารมณ์ของตนเองไปใส่ให้กับสิ่งที่ปราศจากวิญญาณ เรียกว่านิเทพนา (Empathy) เช่น

ขอฝากฝูงเทพไท	ภูมินทร์	
อากาศพฤษาสินธุ์	ปากกว้าง	(ลิลิตพระลอ: 50)

10.2 บุคลาธิษฐานแบบที่กวีสร้างโดยสวมวิญญาณให้กับสิ่งอื่น ให้มีกิริยาอาการเหมือนมนุษย์ เรียกว่าวิปันทเพพนา (Pathetic Fallacy) เช่น

นางแย้มเหมือนแม่แย้ม	ยวนสมร
ไบโยกกลกรักกร	เรียกให้
ช่องนางคลี่สรายขจร	โยกเรียก พระฤา
เชิญราชชมไม้ไหล์	กึ่งกมถวายกร

(ลิลิตพระลอ: 82)

11. ภาพพจน์แบบอติพจน์ หรือภาพพจน์เกินจริง หรืออติพจน์ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Hyperbole ในการวิจัยนี้เรียกว่าภาพพจน์แบบอติพจน์ เป็นการใช้คำพูดหรือข้อความที่เกินความจริง เพื่อให้กระทบอารมณ์หรือนำความรู้สึกรุนแรง การใช้ภาพพจน์ประเภทนี้จึงไม่ควรเอาความจริงมาจับ และตีความหมายโดยตรงตามคำพูดไม่ได้ เช่น

เจ้าไข่มุกซ์แม่เพียง	ภูเขาลูกเอย	
เจ้าคลื่นทุกขบางเบา	สว่างรอน	
มาเห็นพอเงียบเหงา	หนักกว่า กอนนา	
ทุกข เร่งซอนเหลือซอน	ยิ่งฟ้าทับแด	(ลิลิตพระลอ: 32)

12. ภาพพจน์แบบปฏิบัติพจน์ หรือปฏิบัติพจน์ หรือใช้คำถามเพื่อให้ยังคิด หรือการใช้ประโยคคำถามตรงกับภาษาอังกฤษว่า Rhetoric Question หรือ Interrogation ในการวิจัยนี้เรียกว่าภาพพจน์แบบปฏิบัติพจน์ เป็นการใช้ข้อความที่เป็นคำถามแต่ไม่หวังคำตอบเพราะรู้คำตอบที่อยู่แล้ว หรือแน่ใจว่าจะตอบอย่างไร ผู้ถามมีเจตนาจะเรียกร้องความสนใจ มุ่งให้คิด เช่น

ยังพรวงนี้จะเป็นกระไรเล่า จะลำบากยิ่งกว่าเก่าหรือไรนั้น
คิดขึ้นมาว่าตาตอกอกใจกัน กลับหัวหันหัวนี้คะนึ่งถึงขุนช้าง

(ขุนช้างขุนแผน: 446)

คำถามนี้ไม่ได้หวังคำตอบ เพียงแต่ย้าให้คิดเท่านั้นว่าอนาคตข้างหน้าจะเป็นอย่างไร

13. ภาพพจน์แบบการกล่าวเยาะเย้ยประชดประชัน หรือการประชดแดกดัน หรือการเยาะเย้ย ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Irony หรือ Sarcasm ในการวิจัยนี้ใช้ภาพพจน์แบบการกล่าวเยาะเย้ยประชดประชัน คือการใช้คำพูดที่ตรงข้ามกับความ เป็นจริง หรือการใช้คำซึ่งมีความหมายตามตัวอักษรอย่างหนึ่ง แต่ผู้พูดหรือผู้เขียนมีเจตนาให้แปลความหมายเป็นตรงกันข้าม โดยมีเจตนาจะเยาะเย้ย ตากดางเหยียดหยามประชดประชัน หรือดหมิ่น เช่น "ประชาธิปไตยของเราก้าวหน้าเหลือเกิน" ในความเป็นจริงประชาธิปไตยไม่ก้าวหน้าหรือก้าวหน้าน้อย

14. ภาพพจน์แบบการเลียนเสียงธรรมชาติ หรือศัพท์พจน์ ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Onomatopoeia การวิจัยนี้ใช้ภาพพจน์แบบการเลียนเสียงธรรมชาติ เป็นการ ใช้คำเลียนเสียงที่เกิดตามธรรมชาติ ได้แก่ เสียงที่เกิดจากคนหรือสัตว์ ปราภฏ การณ์ธรรมชาติ ซึ่งทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดมโนภาพ และความรู้สึกคล้อยตามไปด้วย เช่น

ฉิวเฉื่อย เรื่อยฉิ่งฉิ่ง	ฉิ่งฉิ่ง	
หรือกริ่งกรับกรับ	เรื่อยซ่า	
กราดประกับกรับจับ	จิ่งหวะ	
ว๊วว๊วแซขว๊ว	ฉาวว๊วเชิงไท	(ชักม้าชมเมือง: 138)

15. ภาพพจน์แบบการเล่นเสียงและจังหวะ หรือการเล่นสัมผัสอักษร
ภาษาอังกฤษใช้ว่า Alliteration ในการวิจัยนี้ใช้คำว่าภาพพจน์แบบการเล่น
เสียงและจังหวะ เป็นการเล่นเสียงสัมผัสอักษรและสัมผัสสระเพื่อให้เกิดความ
ไพเราะหรือมุ่งให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาและความรู้สึกเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น ๆ ชัดเจน
ขึ้น รวมทั้งให้เห็นลีลาและความเคลื่อนไหว เช่น

โนรีเร็วเร่งย้าย มันยอ หนึ่งรา

(ลิลิตพระลอ: 85)

เอามิคร้าคว่ำอกเซากัก เลือดทะลักหลวมทะลุคลอดสัน
นางกระเคือกเลือดคั้นสันชีวัน เลือดกัคั้นคายแดงคังทางควาย

(ขุนช้างขุนแผน: 386)

16. ภาพพจน์แบบการเล่นคำ ภาษาอังกฤษใช้ Puns on word ในการ
วิจัยนี้ใช้ภาพพจน์แบบการเล่นคำ เป็นการใช้คำ ๆ เดียวกัน หรือเสียงเดียวกันใน
ความหมายต่างกัน เช่น

เรียมเห็นเกตุเรียมโทย หาเกตุ บุชแม่

(ลิลิตพระลอ: 64)

จากพรากจับจากจานรรจา เหมือนจากนางสะการวาศี

(อิเหนา: 316)

17. ภาพพจน์แบบการใช้คำซ้ำ ภาษาอังกฤษใช้ Reduplication
ในการวิจัยนี้ใช้ภาพพจน์แบบการใช้คำซ้ำ เป็นการใช้คำก่อให้เกิดภาพและความรู้สึก
มีลักษณะดังนี้

17.1 เป็นการใช้คำซ้ำโดยตรง เช่น

<u>รอน</u> <u>รอน</u> สุริ <u>ยะ</u> ไ <u>้อ</u>	อัม <u>ง</u> ค <u>ต์</u>
<u>เรอ</u> ย <u>เรอ</u> ย <u>ลึ</u> บ <u>เม</u> ร <u>ล</u> ง	ค <u>ำ</u> แ <u>ล</u> ว
<u>รอน</u> <u>รอน</u> จ <u>ิต</u> จ <u>ำ</u> น <u>ง</u>	บุ <u>ช</u> ที่ <u>เพ็</u> ย <u>ง</u> แม่
<u>เรอ</u> ย <u>เรอ</u> ย <u>เร</u> ียม <u>ค</u> อย <u>แ</u> ก <u>ว</u>	ค <u>ล</u> ับ <u>ค</u> ล <u>าย</u> เร <u>ียม</u> เห <u>ล</u> ย <u>ว</u>

(กาพย์เห่เรือเจ้าฟ้าบรมราชินี: 6)

17.2 เป็นการใช้คำซ้ำความหมาย เป็นการใช้คำที่มีความหมาย
 อย่างเดียวกันในที่ใกล้กัน เช่น

ก่องหน้า ^๑ นาค ^๒ ตั่ง	เส ^๑ ร็จการ ^๒ สั่ง ^๓ แ
เร ^๑ ว ^๒ เร ^๓ ง ^๔ ห้า ^๕ ห้า ^๖ หา ^๗ ญ	ห้ ^๑ ก ^๒ กล ^๓ า
บ ^๑ แตก ^๒ ม ^๓ คาน ^๔ ทาน	บ ^๑ รอด ^๒ ไซ ^๓ ร ^๔ ฎา
ก ^๑ ุ ^๒ จ ^๓ ก ^๔ ออก ^๕ โร ^๖ ม ^๗ เร ^๘ า	ค ^๑ า ^๒ ร ^๓ าย ^๔ ภ ^๕ าย ^๖ หล ^๗ ัง

(ลิลิตตะเลงพ่าย: 77)

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ศึกษาเนื้อหาของวรรณคดีจำนวน 8 เรื่อง ที่ปรากฏในหนังสือเรียน
 ภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโดยละเอียด เพื่อนำข้อมูลที่ได้มา
 วิเคราะห์ภาพพจน์ที่ปรากฏในวรรณคดีไทยแต่ละเรื่องตามประเด็นการวิเคราะห์ที่
 กำหนด

2. ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ภาพพจน์ในวรรณคดีแต่ละเรื่องนำเสนอ
 ในรูปความเรียง แล้วนำความถี่ของการใช้ภาพพจน์ในวรรณคดีแต่ละเรื่องมาคำนวณ
 หาค่าร้อยละ ค่าความถี่ที่ปรากฏเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

สูตรที่ใช้ในการวิเคราะห์

$$\text{สูตรหาค่าร้อยละ} = \frac{\text{จำนวนครั้งของภาพพจน์แต่ละประเภทที่ปรากฏ}}{\text{จำนวนรวมทั้งหมดของภาพพจน์ที่ปรากฏอยู่}} \times 100$$